

**ПрАТ «ВНЗ «МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ПЕРСОНАЛОМ»**

МАУП

НАВЧАЛЬНИЙ ПРОГРАМА
дисципліни
«РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ»
(для бакалаврів)

Київ – 2018

Підготовлено старшим викладачем кафедри економіки та управління підприємствами Грушиною А.І.

Затверджено на засіданні кафедри економіки та управління підприємством (протокол №4 від 19 березня 2018 р.)

Схвалено Вченою радою Навчально-наукового інституту менеджменту, економіки та фінансів (протокол №3 від 19 березня 2018 р.)

Грушина А.І. Навчальний комплекс з дисципліни «Ризик-менеджмент». – К.: МАУП, 2018.

Навчальний комплекс містить пояснювальну записку, інформаційний зміст навчальної дисципліни «Ризик-менеджмент», питання для самоконтролю до кожної теми модуля, поточні тестові завдання та для підсумкового контролю, список рекомендованої літератури.

Міжрегіональна Академія
Управління персоналом (МАУП), 2018

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мета вивчення дисципліни – формування системи знань про предмет і суть економічного ризику, його місце в діяльності підприємства і вироблення практичних навичок аналізу ризиків на підприємстві в цілому та в різних його підрозділах, розуміння можливостей управління ризиками для підвищення ефективності бізнесу.

Предметом вивчення дисципліни «Ризик-менеджмент» є оцінка підприємницького ризику, яка полягає у визначенні його рівня та величини в т. ч. допустимих для фірми (підприємця) меж, і вибір на цій основі оптимальної альтернативи.

Головним завданням вивчення дисципліни «Ризик-менеджмент» є формування фахівців, які оволодівши спеціальними знаннями, мали б змогу передбачити можливі збитки, витрати, внаслідок несприятливих виробничих, фінансових чи екологічних подій, зумовлених внутрішнім і зовнішнім середовищем суб'єкта господарювання.

Місце дисципліни в навчальному процесі підготовки бакалаврів. Теоретичною і методологічною базою вивчення дисципліни є: економіка підприємства, економічна теорія, фінанси, менеджмент, макроекономіка, мікроекономіка, стратегія підприємств, міжнародна економіка.

Знання та вміння, що формуються під час вивчення дисципліни. Після вивчення дисципліни студент повинен:

Знати:

- теорію та методологію ризикології;
- особливості функціонування підприємства в умовах невизначеності;
- суть ризику, як економічної категорії, його класифікацію та специфіку управління ним;
- методи аналізу та комплексної оцінки ризиків;
- специфічні особливості екологічного ризику;

– основні принципи здійснення моделювання та управління ризиками.

Уміти:

– оцінювати ситуації у процесі управління або плани на їх ризиконебезпечність;

– застосовувати технології, які дозволять діагностувати і уникати ризиконебезпечних ситуацій;

– планувати й проводити роботу із колективом для створення надійної атмосфери заради виявлення прогнозованих й непрогнозованих ризиків;

– організовувати та проводити ділові ігри для відпрацювання командної роботи організації щодо виявлення ризиків й виховувати моральну обстановку готовності долати ризики та їх наслідки.

Отже, програма дисципліни «Ризик-менеджмент» спрямована на те, щоб дати студентам знання теоретичних основ дисципліни та застосування здобутих знань та навичок на практиці. При викладанні дисципліни «Ризик-менеджмент» використовуються найсучасніші інтерактивні методики.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
дисципліни
«РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ»

№	Назва змістового модуля і теми
1	2
	Змістовий модуль 1. Теоретичні основи та види економічного ризику
1	Предмет, об'єкт та необхідність вивчення економічного ризику
2	Класифікація ризиків в економічній теорії
3	Загальна схема послідовності оцінки ризику.
4	Вимір ризику, основні параметри
5	Страхові ризики. Страхування від втрат майбутніх періодів
6	Страхування комерційних ризиків

	Змістовий модуль 2. Характеристика окремих видів економічних ризиків. Управління економічними ризиками на підприємстві
7	Фінансові ризики
8	Банківські ризики
9	Інвестиційні ризики
10	Виробничі ризики
11	Комплексна оцінка ризиків
12	Програма управління ризиками на підприємстві

ЗМІСТ
дисципліни
«РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ»

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи та види економічного ризику

Тема 1. Предмет, об'єкт та необхідність вивчення економічного ризику

Поняття про невизначеність і ризик. Сутність ризикової ситуації, її чинники. Предмет, об'єкт мета та завдання курсу «Ризик-менеджмент». Складові, функції та джерела економічного ризику. Функціонування підприємств в умовах невизначеності. Ситуація невизначеності та ризику. Природа економічного ризику. Сучасні теорії походження ризиків. Приклади використання ризикології в розв'язанні економічних задач. Теорія Конторовича і Шарпа. Взаємозв'язки курсу з суміжними дисциплінами. Фактори та послідовність аналізу ризиків. Історія виникнення теорії економічного ризику. Формування курсу з теорії економічного ризику в провідних навчальних закладах світу.

Література [1, 5, 7, 12, 14]

Тема 2. Класифікація ризиків в економічній теорії

Основні характеристики і класифікація ризиків: за зв'язками з підприємницьким середовищем, за належністю до країни функціонування, за рівнем виникнення, за сферою походження, за причинами виникнення, за

ступенем обґрунтування підприємства, за масштабами впливу, за можливістю прогнозування, за ступенем впливу на діяльність та ін. Специфіка управління ризиками. Принципи управління економічними ризиками.

Література [1, 2, 5, 7, 12, 14]

Тема 3. Загальна схема послідовності оцінки ризику

Ризики поточної роботи організаційної структури та оцінка їх сумарного впливу на ефективність роботи. Приховані ризики і оцінка їх небезпеки. «Людський фактор» та ризики, пов'язані з ним, порівняння із ризиками іншого походження. Оцінка небезпек ризиків у поточній і довгостроковій перспективі.

Література [1, 3, 6, 12, 13]

Тема 4. Вимір ризику, основні параметри

Основні методи кількісної оцінки підприємницьких ризиків. Методи кількісного оцінювання ризиків інвестиційних проектів. Імовірності досягнення кінцевої мети проекту. Числова оцінка ступеня впливу ризику на проект й обсяги додаткових витрат, які можуть знадобитися. Ризи, що вимагають якнайшвидшого реагування й більшої уваги, а також вплив їх наслідків на проект.

Література [2, 4, 7, 10, 11]

Тема 5. Страхові ризики. Страхування від втрат майбутніх періодів

Управління ризиками та страхування в бізнесі. Страхування від втрат у бізнесі. Страхування від збитку, викликаного зупинкою виробництва внаслідок різних причин. Страхування від перерв у виробництві. Страхування технічних і технологічних ризиків. Розмір ставок страхових платежів. Страхування валютних ризиків.

Література [1, 3, 4, 5, 7, 12, 14]

Тема 6. Страхування комерційних ризиків

Призначення страхування комерційних ризиків. Відповідальність страхової організації з страхування комерційних ризиків. Страхове відшкодування. Характер страхування комерційних ризиків. Фінансування ризику із грошових фондів, сформованих страховиками із внесків.

Література [1, 4, 5, 6, 7, 12, 14]

Змістовий модуль 2. Характеристика окремих видів економічних ризиків. Управління економічними ризиками на підприємстві

Тема 7. Фінансові ризики

Суть і класифікація фінансових ризиків. Ризики купівельної спроможності грошей. Ризики непередбачених витрат та перевищення планового кошторису витрат. Ризик незабезпечення діяльності необхідним фінансуванням. Ризики, пов'язані з різними напрямками вкладення капіталу. Ризики зниження доходності. Відсоткові ризики. Кредитні ризики. Інноваційні ризики.

Література [1, 5, 7, 10, 11, 12, 14]

Тема 8. Банківські ризики

Види банківських ризиків: балансовий, кредитний, ризик ліквідності, процентний, ризик неефективної структури капіталу банку, ризик неефективної структури балансу. Ризики фінансових послуг: операційні, технологічні, ризики інновацій, стратегічні ризики. Ризики, пов'язані з характером банківських операцій. Практичні аспекти аналізу і розрахунку банківських ризиків. Управління банківськими ризиками. Кредитний банківський ризик.

Література [1, 5, 7, 8, 9, 10, 12, 14]

Тема 9. Інвестиційні ризики

Загальна характеристика інвестиційних ризиків. Загальноекономічний та індивідуальний інвестиційний ризик. Визначення міри впливу чинників на

рівень інвестиційного ризику для інвестора та підприємця. Методи оцінки інвестиційних ризиків: метод експертних оцінок, розрахунково-аналітичний, статистичний. Визначення ступеня ризику інвестиційних проектів за допомогою статистичного методу розкиду результатів.

Література [1, 2, 3, 5, 7, 9, 12, 14]

Тема 10. Виробничі ризики

Виробничі ризики, їх характеристика і класифікація. Технічні ризики. Безпосередньо виробничі ризики. Ризики у процесі розробки стратегії. Ризики постачання ресурсів. Ризики порушення планових строків. Ризики конфліктів. Транспортні ризики: особливості їх оцінки та необхідність врахування при укладанні контрактів купівлі-продажу.

Література [1, 2, 3, 5, 7, 9, 12, 14]

Тема 11. Комплексна оцінка ризиків

Принципи аналізу та оцінки ризиків. Загальна характеристика методів оцінювання ризику. Комплексна (інтегральна) оцінка ризиків. Основні напрямки аналізу підприємницьких ризиків. Принципи аналізу підприємницьких ризиків. Втрати у процесі підприємницької діяльності. Якісний аналіз ризику. Кількісний аналіз ризику. Статистичний метод. Метод аналізу доцільності витрат. Метод експертних оцінок. Аналітичний метод використання аналогів. Комплексна оцінка економічних ризиків: суть, критерії, показники, методика.

Література [1, 3, 6, 8, 9, 10, 12, 13]

Тема 12. Програма управління ризиками на підприємстві.

Сутність і зміст управління економічними ризиками на підприємстві. Формування стратегії управління ризиком. Підсистеми управління ризиком. Процедура управління ризиками та розробка системи антикризових заходів. Вибір стратегії управління ризиками. Загальна схема процесу управління

ризиками. Переваги ризик-менеджменту. Вимір ризику: статистичні, експертні, аналогові методи виміру. Управління портфелем (загальна концепція). Портфель з двох видів економічної діяльності. Оптимізація структури портфеля. Специфічні особливості венчурного бізнесу. Організація управління економічними ризиками на підприємстві. Програма ризик-менеджменту і принципи її складання. Документація: Декларація ризик-менеджменту і Програма ризик-менеджменту. Установлення контексту ризику: визначення стратегічних і тактичних позицій компанії, методи виявлення ризику. Оцінка ризику (фактор, наслідки, імовірність). Складання карти ризиків. Ранжування ризиків.

Література [1, 2, 4, 3, 6, 7, 12, 13]

ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

1. Поняття «ризик».
2. Новітні підходи до класифікації ризиків.
4. Природа і джерела ризиків та ризикові ситуації у життєдіяльності людини.
5. Функції та обов'язки ризик-менеджера в організації.
6. Підходи до класифікації ризиків.
7. Особливості класифікації ризикових ситуацій у комерційній діяльності.
8. Ризики у фінансовій сфері.
9. Ознаки ризиків довгострокової і короткострокової перспективи.
10. Ризики у здійсненні кадрової політики.
11. Торговий та фінансовий менеджмент і ризикові ситуації.
12. Організація виробництва та ризики.
13. Підходи до оцінки ризиків і їх наслідків.
14. «Людський фактор» та пов'язані з ним ризики.
15. Методики зведення до мінімуму наслідків від непрогнозованих ризиків.
16. Поняття і сутність форс-мажорної ситуації.
17. Характеристика форс-мажорів різного походження і політика їх попередження.

18. Корпоративна етика і побудова оптимальної організаційної структури.
19. Норми корпоративної культури та подолання ризиків.
20. Складання бізнес-плану і передбачення ризикових ситуацій.
21. Фонд непередбачуваних витрат: характеристика і призначення.
22. Структура фонду непередбачуваних витрат, його функції, використання коштів.
23. Розробка стратегії організації й прогнозування ризиків.
24. Ризики у стратегічній перспективі та особливості управління ними.
25. Страхування ризиків: механізми і підходи.
26. Особливості ризиків у страховому бізнесі та механізми їх передбачення й подолання наслідків.
27. Організація ділових ігор, їх значення та ступінь ефективності у подоланні ризиків.
28. Підходи до формування правил ділових ігор та моделювання ситуацій.
29. Незастраховані ризики та їх небезпека, оцінка наслідків.
30. Зведення оптимального балансу внутрішніх та зовнішніх резервів для страхування ризикових ситуацій.

ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Виконання контрольної роботи передбачає розвиток навичок самостійного пошуку необхідної інформації, опрацювання та осмислення теоретичного і практичного матеріалу. Вибір теми – довільний. Контрольна робота виконується на скріплених аркушах паперу формату А4. На титульній сторінці вказуються: назва дисципліни («ризик-менеджмент»); прізвище, ім'я, по батькові студента, домашня адреса; номер групи. Контрольна робота має містити план і список літератури. На останній сторінці ставиться дата виконання роботи та підпис студента. Роботу необхідно здати в наукову частину в установлений термін.

До заліку чи іспиту студент допускається, якщо контрольну роботу оцінено позитивно.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Характеристика ризику як історичної категорії.
2. Характеристика ризику як економічної категорії.
3. Фактори формування ризику.
4. Функції ризику (стимулююча, захисна, компенсуюча, соціально-економічна, інноваційна, регулююча, аналітична).
5. Система класифікації ризиків (за характером наслідків, за сферою виникнення, залежно від основної причини виникнення ризиків, ризику, пов'язані з купівельною спроможністю).
6. Комерційні ризики.
7. Транспортний ризик і його класифікація.
8. Фінансові ризики: особливості, фактори виникнення
9. Валютний ризик (трансляційний, операційний, економічний).
10. Інвестиційні ризики (системний, інфляційний, селективний, ризик ліквідності, кредитний, регіональний, галузевий, ризик підприємства, інноваційний).
11. Виробничі ризики: особливості, фактори виникнення
12. Маркетингові та збутові ризики.
13. Ризики невиконання господарських договорів.
14. Ризик зміни ринкової кон'юнктури посилення конкуренції.
15. Ризик виникнення непередбачуваних витрат і зниження доходів.
16. Форс-мажорні ризики.
17. Принципи управління ризиками.
18. Принцип демократії за ризиком.
19. Управління ризиком: сутність, два погляди на управління ризиками.
20. Основні 3 принципи управління ризиками.
21. Основні етапи управління ризиками.
22. Аналіз ризику: сутність й характеристика етапу.
23. Виявлення ризику і його оцінка.

24. Система факторів, що впливають на ризик.
25. Вибір методів управління ризиками.
26. Страхування як метод зниження ризиків
27. Резервування коштів як метод зниження ризиків
28. Диверсифікація як метод попередження і зниження ризиків
29. Лімітування як метод попередження і зниження ризиків
30. Правила методу управління ризиками (максимум виграшу...)
31. Невизначеність і ризик.
32. Фактори й чинники становлення концепції ризику міжнародного бізнесу.
33. Теорія ризиків міжнародного бізнесу.
34. Види країнового ризику та їх особливості (країновий економічний ризик, країновий фінансовий ризик, країновий валютний ризик).
35. Політичний ризик і його особливості.
36. Особливості геополітичного ризику
37. Класифікація політичних ризиків
38. Країновий економічний ризик: сутність і особливості вимірювання
39. Країновий фінансовий ризик: сутність, чинники впливу, взаємозв'язок з іншими видами країнового ризику
40. Країновий валютний ризик: сутність, види, взаємозв'язок з іншими видами країнового ризику

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Вітлінський В.В., Великоіваненко Г.І. Ризикологія в економіці та підприємстві: Монографія. - К.: КНЕУ, 2004. - 480 с.
2. Вітлінський В.В., Наконечний С.І. Ризик у менеджменті. - К.: ТОВ "Борисфен - М", 1996. -326 с.
3. Вітлінський В.В., Верченко І.В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком: Навч.-метод, посібник для самост. вивч. дисц. - К.: КНЕУ, 2000. - 292 с.

4. Вітлінський В.В., Наконечний СІ., Шарапов О.Д. Економічний ризик та методи його вимірювання: Підручник. - К.: КНЕУ, 2000. - 354 с.
5. Вітлінський В.В. та ін. Економічний ризик: ігрові моделі: Навч. посібник / В.В. Вітлінський, П.І. Верченко, А.В. Сігал, Я.С. Наконечний; За ред. д-ра екон. наук, проф. В.В. Вітлінського. - К.: КНЕУ, 2002. - 446 с.
6. Донець Л.І. Економічні ризики та методи їх вимірювання: Навчальний посібник.- К.: Центр навчальної літератури, 2006.- 312 с.
7. Івченко І.Ю. Економічні ризики: Навчальний посібник. - Київ: „Центр навчальної літератури”, 2004. - 304 с.
8. Івченко І.Ю. Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій: Навчальний посібник.- К.: Центр учбової літератур, 2007.- 344 с.
9. Ілляшенко С.М. Економічний ризик: Навчальний посібник. - 2-ге вид., доп. перероб. - К.: Центр навчальної літератури, 2004. - 220 с.
10. Камінський А.Б. Економічний ризик та методи його вимірювання: Навч. посіб. - К.: Вид. дім „Козаки”, 2002. - 120 с.
11. Матвійчук А.В. Аналіз і управління економічним ризиком: Навч. посібник.- К.: Центр навчальної літератури, 2005.- 224 с.
12. Устенко О.Л. Теория экономического риска: Монография. - К.: МАУП, 1997. -164 с.
13. Ястремський О.І. Моделювання економічного ризику. - К.: Либідь, 1992. - 176 с.
14. Ястремський О.І. Основи теорії економічного ризику: Навч. посібник для студентів екон. спец. навч. закладів. - К.: „АртЕк”, 1997. - 248 с.

Додаткова:

1. Андрійчук В., Бауер Л. Менеджмент: прийняття рішень і ризик: Навч. посібник.-К.: КНЕУ, 1998.-316 с.
2. Господарський кодекс України: Офіц. текст. - К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004.-256 с.
3. Еранатуров В.М. Экономический риск: Сущность метода измерения,

пути снижения: Учеб. Пособие.- М.: Изд-во „Дело и сервис“, 1999. -112 с.

4. Курков М.С. Засоби фінансового моделювання та підтримки прийняття рішень на фондовому ринку: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.03.02/ КНЕУ.-К., 2001.-18 с

5. Найт Ф. Риск, неопределенность и прибыль. - М.: Изд-во „Дело“, 2003. -360 с.

6. Наконечний СТ., Савіна С.С. Погодний ризик АПК: адаптивне моделювання, економічне зростання та прогнозування. К.: ДЕМІУР, 1998. -162 с.

7. Старостіна А.О., Кравченко В.А. Ризик-менеджмент: Теорія та практика: Навч. посіб. - К.: ІВЦ „Видавництво „Політехніка““, 2004. - 200 с

8. Трухаев Р.И. Модели принятия решений в условиях неопределенности.-М.: Наука, 1981.-258 с.

9. Управление риском в рыночной экономике/ В.Н. Вяткин, В.А. Гамза, Ю.Ю. Екатеринославский, Дж. Дж. Хэмптон. - М: ЗАО „Изд-во“ „Экономика“, 2002.-195 с.

10.Хохлов Н.В. Управление риском.-М.: Юнити-Дана, 1999.- 239 с
П.Чернова Г.В. Практика управления рисками на уровне предприятия. -СПб.: Питер, 2000. - 176 с.

Інформаційні ресурси

1. Бібліотечно-інформаційний ресурс (книжковий фонд, періодика, фонди на електронних носіях тощо) бібліотеки ЖНАЕУ, Житомирської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Олега Ольжича (<http://www.lib.zt.ua/>, 10014, м. Житомир, Новий бульвар, (0412) 37-84-33), Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (<http://www.nbuv.gov.ua/>, Київ, просп. 40-річчя Жовтня, 3 +380 (44) 525-81-04).

2. Вітлінський В. В., Великоіваненко Г. І. Ризикологія в економіці та підприємстві: Монографія. - К.: КНЕУ, 2004. - 480 с. ISBN 966-574-569-7 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://6201.org.ua/load/40-1-0-130>

3. МАТЕРІАЛИ ЛЕКЦІЙ до вивчення тем курсу “РИЗИКОЛОГІЯ” (для всіх спеціальностей) Укладачі: д.е.н., проф. Вітлінський В.В., к.ф.-м.н., доц. Великоіваненко Г.І. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://6201.org.ua/load/40-1-0-314>

4. Баранцева С.М., Хлевицька Т.Б. Ризикологія: Навч. посіб. для студ. ОКР «Бакалавр» галузі знань 0305 «Економіка та підприємництво» ден. та заоч. форми навчання/ С. М. Баранцева, Т. Б. Хлевицька; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Донец. нац.ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, Каф. приклад. економіки. – Донецьк : [ДонНУЕТ], 2011. – 224 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/580901/>

5. Івченко І.Ю. Економічні ризики: Навчальний посібник – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sovita.ucoz.ua/load/besplatnye_uchebniki/rizikologia/ivchenko_i_ju_ekonomichni_riziki_navchalnij_posibnik/48-1-0-141

6. Студентська наукова бібліотека «Читалка». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://chitalka.info/menedzment_organizacij.html

7. Інституційний репозитарій ЖНАЕУ (наукові статті, автореферати дисертацій та дисертації, навчальні матеріали, студентські роботи, матеріали конференцій, патенти, комп'ютерні програми, статистичні матеріали, навчальні об'єкти, наукові звіти).

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	3
Тематичний план дисципліни «Ризик-менеджмент».....	4
Зміст дисципліни «Ризик-менеджмент».....	5
Теми контрольних робіт.....	9
Вказівки до виконання контрольної роботи	10
Питання для самоконтролю	11
Список літератури	12